

Զ Ա Լ Ը Մ Տ Ղ Ա Ն *)

(Թատերախաղ հինգ արարուածով)

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Ժ Բ.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

Թորիկ, Սահակ (համտէրտ դրացիներ)

(Թորիկին տունը Սահակ նստելու գացած)

Թորիկ. Քսան, քսանը չորս տարի առաջ ու հիմա, Սահակ...

Սահակ. Գիտես թէ առջի երիտասարդը չէ հիմա:

Թոր. Ի՞նչ կ'ըսէիր հապա, «շան աղջիկը **» չի բուսնիր նէ, երէկումնն» էր... Հէմ, ինչո՞ւ անանկ ըսես, ի՞նչ է եղեր ատ մարդուն:

Սահ. Դեռ երէկ չէ առջի օրը կօշիկը գետին չէր մնար:

Թոր. Ձէր մնար, հիմա ալ հատ մըն է:

Սահ. Մէնք ինչ ենք, մենք ալ սխտով հատ:

Թոր. Անանկ ալ չէ, աւելի խեղճ, աւելի ոչինչ:

Սահ. Մենք ալ շուք ունինք, չէ:

Թոր. Ատով ի՞նչ կ'ըլլէր, խենթ, մարդ ըլլիդ ըսէ:

Սահ. Կասկած չունիմ թէ՛ մարդ եմ, ինծի մինակ մէկ քան կը պակսի:

Թոր. Ես ալ ահա ատ մէկն էր որ պիտի ըսէի:

Սահ. Դրամ...

Թոր. Ունեցիր ու դէմս ելիր, բայց ան ատեն, վախճում, դրացիդ ճանչնալու համար դուն ալ ակնոց ուզես ըլլիդ:

Սահ. (Քրքիջներ) Թօմֆ...

*) Ցես «Մուրճ», № 1.

**) Ձանը դուրս առանց եղջիւրի՝ իրիկուան ծնած մը ըլլալու ապացոյցը չէ, ըսել է:

Թորր. Թօաֆը հիմա չէ, Թօաֆը ան ատենը, երբ լսէի թէ՝ ճըռճըռ Սահակն ալ բանջոտած դեղիններու հետ կը խաղայ։ Սահ. Ըսել է, հեշ յոյս չունիս թէ՝ օր մը ես ու դուն ալ բան մը տ'ըլլինք, Բաղդէիկին կիսուն չմփ ալ չէ։

Թորր. Ապրիլ...

Սահ. Կատակ չէ։

Թորր. Բաղդէիկին չէ թէ կէսը, կիսուն կէսն ալ ունենայիր, ալ ագիդ կոնակէդ չէր էջնար։

Բաղդէիկին լոկ անունը լսեր ես, ան՝ ուզէ հիմայ, Թուղթի կտորի մը կամ հէնց ըղունգին վրայ անունը գրէ, լեռը կը շրջէ։ Անդին մեղի պէսներն ալ գետնէն շեղ մը վերցնելու գճկած՝ մէջքերնին տասը տեղէ կը բրդի։

Սահ. Բայց ատ ալ շատ բնական էր, Թորիկ. ես ատոր չեմ զարմանար, ես կը զարմանամ անանկ բաներու, որ իրաւ խելքի չեն գար։

Թորր. Դիտեմ, գիտեմ։ Դու խելքիդ չեկածները աս օր չպիտի հասկնամ, բայց վազ անցիր։

Սահ. Դուն արդէն երկու խօսքիս մէկը ջուրը կը ձգես։

Թորր. Ալ այնչափ ըսեր, հարցուցեր ես, որ լսողը ջրգող եղեր է։

Սահ. Ի՞նչ ըսեր եմ, ի՞նչ հարցուցեր, ատ ի՞նչ փոկայ ճանկ։

Թորր. Կուզես նէ, Թող որ հիմա առաջաբանդ ես բանամ։

Սահ. Հրամէ...

Թորր. Օրինակի համար, քու խելքիդ չի պառկած բաները—ինչո՞ւ ձմերուկը կտոր կը բուսնի,—ինչո՞ւ ջուրերը ցածր կը վազեն—ինչո՞ւ էնդի դէմէն շնորհքով լուր բերող մը չէ պատահեր։ Աս չէ՞ քու բոլոր ատենի խօսքերուդ սերմայէն։

Սահ. Բայց ատոնք անանկ խնդիրներ են որ յաւիտեան թեփէն չպիտի ելլան։ Դուն միշտ իմ ըսածներս հողել, Թաղելու քէյֆ մը քշեր ես։ Ես հին ձեռագիր մ'ունիմ, որ չես տեսեր։

Թորր. Խօսքը քուկդ, վերէն որ խնծոր մը, հրամէ։

Սահ. Մի հեգներ, Թորիկ, աս աւուր ըսածներս ուրիշ են, օրինակի համար, լսէ մէյ մը։—Ան ինդժիր կ'ըլլի, որ միևնոյն ծաղիկէն մեղուն իր մեղրը, օձն ալ իր Թոյնը կը շինէ։

—Ինչո՞ւ պարզ օգին պայր *) կը խաղայ, անամպ անձրեւ

*) Ամառ իրկունները պարզ օգին, հորիզոնին խրոտած կէտերէն փայլտիներ կ'երևան, ատ երևոյթն է որ կ'ըսեն պայր կը խաղայ. ատելի ճիշտը պար խաղալ չպիտի ըլլար։ Դեղի ընտելութեան կարծիքն է թէ մեծ ծովերուն մեծ-

կու գայ—ինչէն է որ էգ շորին չի ծնիր—կրնամ ըսել թէ՛ ի՞նչ կը տեսնեն շուները որ կ'ոռնան—կորն ու մուկը ինչո՞ւ ստեղծուեր են, կամ թէ՛—ի՞նչ պատճառ ըլլար որ պելս չի բուսնիր Լինկներուն—էրիկ մարդն ալ ծիծ ունի ու կաթնտու չէ։ Ես սանկ բաներն են որ չեմ կրնար քակել, աղա թորիկ, եթէ ոչ, ան քու մէկալ ըսածդ այնքան պարզ է, որ...

Դուն ալ կեր մէկուն գլուխը, օր մը դուն ալ կը գիրնաս։ Լմեցաւ գնաց։

Թոր. Գիտեմ, համոզուեր եմ։ Բայց զարմանալի է որ մեզի պէսներուն ատ տեսակ պատեհութիւնն է պակսածը։ Չէ նը, չեմ լսեր կարծես,—Բաղդիկ իր մէկ հարուստ աղջականին գլուխը ուտելէն ետքն էր որ ատ դիրքին, ատ դրամին հասաւ։

Սահ. Անկէ առաջ խեղճ դերձակ մը, որ տասնոցին ետեւն եր կը նետէր։

Թոր. Դերձակ մը—երանի՛ թէ...

Սահ. Ատ անունն ալ չունենար նէ, ինծի քեզի պէս մարդ մը միայն։

Թոր. Ատ դէպքը ատենին փնդոող ալ չեղաւ, ը՞ն։

Սահ. Որո՞ւ ի՞նչ պէտք։ Մարդը իր ցեղին վերջին ապրողը, առանձնութեան մէջ, ճիւղներուն գգիր եղեր էր, ոչ կին, ոչ զաւակ, կատու մըն ալ չունէր որ հետը ապրէր։ Բաղդիկը էն մօտ աղջականը անոր, շատ ատեն աս հերիքին տունը կը տեսնէինք։

Վերջին հիւանդ ատենն ալ անոր տունը գնաց, ընկաւ։ Խեղդեցին, խալըսան։

Թոր. Ինչո՞ր ալ ձեռունին վրայ գնաց, աղբաւ, մարդ ըսածդ շատ ճիշդը ունի։

Սահ. Անթի մարդուն ձեռքը, Թորիկ, օձին ծակը կը մըտնայ ու շատ համարձակ կը մտնայ։

Թոր. Աստուած չընէ, որ ես ձեռքս ատ տեսակ արընի մէջ թաթխեմ։ Անթի մեռնիմ ալ, չեմ ընէր։

Մարդիկ չի տեսնեն, Աստուած կայ։

Սահ. Ես զիս անանկ անբաղդ գիտեմ, որ հէնց եթէ մոզէսի մը ագին ալ ճգմեմ, աշխարհը գլուխս կը թառի, խաղճ խայտառակ ոճրագործ մը կը պուլայ։

(Դուրը կը բացուի, Վարդուկ շնչասպառ ներս կը մտնէ)

մեծ ձուկերը երբ շուրին մէջ կողմերնին կը փոխեն, կը լողան կամ լողալու համար շաթում մը կը ցուցնեն, ատ վայրկեանին անոնցմէ լոյսի շողեր մը լանկարծօրէն երկնակամարին վրայ կը ծրագրուի։ Այս է պայր խողալը։

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

Շոյնները, Վարդուկ

Վարդ. Բարև, տղաք, բարև, բարև, շան հալ է հալս:

Թոր. Բարևն արևուդ, Վարդուկ. դուռը՝ որ գայլ չի մանէ:

Վարդ. Գայլ... իրան գայլ...

Սահ. Ետեղ սանկ կենդանի մը կը հալածէ, ըսել կ'ուզէ:

Թոր. Շունչդ ականջէդ կ'առնես:

Վարդ. Աստուած հասնի, ըսէք, Աստուած հասնի Վարդուկին:

Թոր. Խենդներ ես, տղա:

Սահ. Բաղդիկին պէս դրացի ունեցող ախ կը քաշէր:

Վարդ. Անանկ է, հեգնեցէք:

Սահ. Բայց դուն ալ հա չես ըսեր Թորիկին:

Վարդ. Դուք ան ըսէք թէ՛ ինդոր խալըսաք ատ մարդէն:

Սահ. և Թոր. (Մէկտեղ) Ինչ որ ուզեց, տուինք, մենք դեռ չուզածն ալ տուինք:

Վարդ. Ե՛ս ալ տուի, ես ալ կու տամ...

Թոր. Է՛, Է...

Վարդ. Ամիս մը առաջ, կնկանս սնդուկը աւելցի, տոկոս մաքրեցի, վերջն ալ ինչ որ կար, գլխամաս ըստկեցի, ալ բան չի մնաց կ'ըսէի:

Թոր. Աղէկ պէտք էր, մենք ալ մարդ մը ճանչնանք նէ, կուռք կը շինենք:

Սահ. Ես իմ պարաքս տուի, մուրհակս խշտեց, վրայէս պատանք մը խշտեցի կարծես:

Թոր. (Իէպի Վարդուկ) Հիմա ինչ կ'ուզէր...

Վարդ. Զիշտ՝ հոգիս, աղբար, ճիշտ՝ հոգիս: Աղբօրս պարտքին բաժինն ալ հիմա...

Սահ. Կուզէ ես, Վարդուկ, իրաւունքն է, չէ՞ որ մուրհակը մէկ *) ստորագրեր էք:

Վարդ. Բայց ես քանի տարի է որ աղբօր այրին, աղբօր որբերը կը պահեմ:

Թոր. Դուն խելացի ես կ'ըսեն, ամմա պաղի սալթմիս կ'ընես: Ասորը չոր խօսք կ'ըսեն, սիրելիս, այնպէս չէ՞, Սահակը Աւանիւի տիրուն ինչո՞ւն պէտք որ հասկնայ թէ՛ աղբօր այրին ու չգիտեմ ընչերը կը պահես:

*) Մէկտեղ:

Վարդ. Երկինքին կէծկտուքին պատահէր...

Թոր. Աս ուրիշ խօսք:

Սահ. Ասոր մէնք ալ ամէն կ'ըսենք, բայց չըսիր:

Վարդ. Լսէր էք:

Թոր. Ի՞նչ:

Վարդ. Աս մէկ-երկու օրուան անցդարձը:

Սահ. Որո՞ւ վրայ:

Վարդ. Ալ թիւ...

Սահ. Բաղդէկի՞ն:

Վարդ. Բաղդէկի՞ն, էֆէնտի՞ն, այո՛:

Թոր. Քիչ մը միայն, բայց...

Վարդ. Էրիկ կնիկ իրար կը խեղդոտին:

Սահ. Կարծեմ, փեսանին եկեր է, աղջկին առնելու նա-
զեր մը կ'ընէ:

Վարդ. Փեսան, Ամերիկայէն... դեռ ամենևին աներանց
տուն չէ մտեր: Տուններնին աշխարհկործում ճիշտ...

Թոր. Ու նորէն մարդուն միսը կը ծամես, շան վաստակ*):

Վարդ. Ասով ինչ կ'ըլլէր, դեռ ես պիտի ուզէի որ մէյ
մը խակուկ-խակուկ **) տղան կոտորտէր աչքին տակ. վերջն ալ
ինքը՝ օռնալէն աւանդէր:

Թոր. Փեսան ալ կ'ըսեն, բողբիկ դարձեր, լեզուն ջրծրկ-
տիքը ***): կը պտտցնէ:

Վարդ. Քէյֆլի սէյր մը ախրըը, բայց վախնամ շուտ
փակեն:

Սահ. Ես արդէն, որքան ատենէ, լսել էի բաներ մը,
բայց... Շահինին քէյֆն ալ, ըսել է, քնթէն փնչէն պիտի գայ,
զաւալլի...

Վարդ. Տղին մայրը ամեն բան դրեր է մէջտեղ:

Շահինին ալ տունը նոյնչափ դիժար իրարանցում...

Թոր. Ուրիշին այպին, աղէտին վրայ խնդալը աղէկ չէ,
տղանք, մենք ալ քածի, որձի տէր ենք:

Վարդ. (Յանկարծ պատուհանին առաջը ծածկելով) Կը լա՞ք
սա դուրսի ձայնը, հոս եկէք, հոս եկէք: Բաղդէկին աղջկան ու
փեսին վրայ է. շէր, շէր ***). բայց իրաւ որ շատ յուզիչ:

*) Զունի ծնունդ:

**) Գէնճ-կէնճ վիճակին մէջ:

***) Զուրի ծակ-ուսկէ տուններուն աղտոտ ջուրերը կը թողուն որ փո-
ղոց կ'երէայ: Այդ ջուրէն ակորժողներն են ընտանի չորքոտանիները, որոնք
առտուն դէպի նախիր թողուելու ատեննին, ճամբուն վրայ կեցած՝ դունչերնին
սա ծակտիքներուն վրայ կը պտտցնեն:

****) Ժողովրդական երգ, բանաստեղծութիւն:

(Միւսներն ալ պատուհանին մօտը ելլելով հետաքրքիր շարժունութեամբ մը, դուրսէն եկած այս ձայնը, երգը կ'ունկնդրեն: Փողոցին դէմի տունէն կը հասնի այն ուր քանի մը տղաք, տաքցած զլուխներով, Նազլուին ու Նշանածին վրայ հիւսուած շէրը կ'ըսեն: Արեւելեան եղանակ, յուզիչ, մեղամաղձոտ շեշտեր:

(Բեմին ներսերէն)

«Միրտա կը թռի, ջաղջին քարին պէս,
Մարմինս կը փըրշի ջաղջին ալրին պէս.
Ե՛րբ պիտի լուսնայ գիշեր դարի պէս.
Տեսնէի տըղան խաչին լուսնին պէս:
Տեսնեմ կ'ըսէի, ձեռքիս վարդը տամ,
Վարդը որ չառնէ, ոսկի խնձոր տամ,
Խնձորն երբ չառնէ, մազս քաշեմ տամ.
Ան ալ որ չառնէ, հոգիս քաղիմ տամ:
Գիշերն երազով, ցորեկն արևով,
Ճամբուն հայեցայ, աս քանի դարով,
Ճամբուն ճամբորդին, երկնուց թռչունին,
Հեռքը հարցուցի լերան եղնիկին:
Եկաւ գնաց ան մեր վարի դրոնէն,
Բարեւ ալ չառաւ, երբ տուի վերէն,
Բարկացած անցաւ կըրակ նետի պէս,
Փէշս ալ չի տեսաւ, անցաւ օտրի պէս»:

Թոր. Ինձի մտիկ ընողը ասդին... տղաք:

Սահ. (Տեղէն ելլելով) Ես ալ անանկ կ'ըսեմ:

Թոր. Ան սրիկաները չեն ամչնար նէ, մենք գոնէ...

(Վարդուկ՝ անշարժ մտիկ ընելու մէջ):

Սահ. Գէշ բան, գէշ բան:

Աղջիկն հապա (զարմանք)... Թորիկ, ինչ համեստ, ինչ գեղեցիկ, ծովերուն մէջ ծներ է, արևուն մէջ մեծցեր է:

Վարդ. Շահինն է ելեր, ըսէք, փակեցէք, ինչո՞ւ կը ծամ-ծըմէք:

Թոր. Սո՛ւս կեցիր, կերիւրայի փսխո՛ւնք *)...

Վարդ. Սուս ըլլիմ... բայց, ատ չէր ըսելիքնիդ:

Սահ. Սատանան քեզնէ աւելի գէշ չպիտի ըլլի:

Վարդ. Անունին մատաղ ան սատանին որ հիմա ալ Բաղդադին սոները կը դըռցնէ **: Տարի մը առաջ ալ շունչ հանէիր ամ, դարի աղուէս, պոչդ ես աղատեր:

*) Յանդիմանում է:

**) Գը ծեծէ:

Թոր. (Սրտնեղած Վարդուկին ըրածէն ու տրամադրութիւններէն):
Ե՛լ, ոտքի ել, Սահակ, ան որ չի հերտկիր, մենք բացուէնք,
ի՞նչ որ ալ ընես, անուշ չէ աս կատակը, Վարդակ (մեկնելու
վրայ, տքի կեցած):

Վարդ. Մի բարկանար, մենք աղբար, հոգիս դողեր է:

Սահ. (Թորիկին) Գալէ, աղբար, մարդուս կանթեղը ա-
սօր շատ վառ է *) (կ'երթան դուրս):

Վար. Բարի երթա՛ք, դուռը ելլաք թէ չէ, ես ալ ետենե-
րէդ: Մենք աղա, բան չեմ թոցներ, մի վախնար:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Վարդուկ (մինակ)

(Տանտէրն ու Սահակ դուրս ելլելէ յետոյ Վարդուկ մինակ կը նստի
պատուանին առջեւ):

Ան երզը մտիկ ընելու վիճակին մէջ, ոտքի կ'ելլայ պահ-պահ ու
դարակ մը բանալով՝ օդի շիշ մը կը գտնէ, բերնին կը դնէ ու շիշը դար-
ձեալ իր տեղը կը պահէ: Վարդուկին լսած երգին վերջին մասերն են):

«Ախ, հայրիկ, հայրիկ, անօրէն հայրիկ,
Կասկանմա աւիրէր քու տունն ու տանիք,
Գլխուս ի վրայ մախիւր մաղեցիր,
Ձեռքովդ Նազուկդ ջուրը տաքցուցիր:
(Նղանակը փոխուած—նազարամ)

Անուխ եմ, տերեւ չունիմ,
Շատ աղւոր եմ, եար չունիմ,
Ընկեր եմ ծովուց մէջը,
Ճահիլ եմ, խապար չունիմ:

Ա՛լ թնչ ընեմ աշխարհքը,
Ա՛լ թնչ ընեմ արեւը,
Ա՛լ թնչ էրգիմ գիշերը,
Ա՛լ հիւր հայիմ ցորեկը:»

(Վարդուկ ան հեռուէն լսածներուն հետեւողութեամբ ու քիչ մըն ալ
օդին ազդեցութեան տակ, խեղկատակ շարժումներ մը կը փորձէ առան-
ձին ինքնիրեն հետ, կ'աշխատի սովորի զայն զուարթ մրթմոթովով մը ու
կ'ըսէ)

«Վարդուկն եմ կորեկ չունիմ.
Ես ալ մարդ մը՝ օր չունիմ.
Ընկեր եմ ցեխին մէջը,
Իշուկ մը, խապար չունիմ:»

*) Գինով է, ըսել կ'ուզուի:

Դարակը կը բանայ, մէկ-երկու գաւաթ ետեւէ ետեւ կը պարպէ ու ինքնիրեն)

Անուշներ ըլլի՛, վարդուկ... (զուարթ):

(Ականջը միշտ դուրսէն հասած ձայնին կողմը, որուն հետեւողութեամբ իր կրկնութիւններն են)

«Վարդուկն եմ, հանգիստ չունիմ.

Բաղդէկն ուսիս, բոց *) չունիմ,

Փռուեք եմ սարդին ոտքը,

Ճանճ մըն եմ, խապար չունիմ:»

(Վարդուկ անգամ մըն ալ ականջը լարելով դէպի պատուհան, երբ դուրսի շէր ըսողները կը վերջացնեն իրենց երգին սա մասը «Ալ ի՞նչ ընեմ աշխարհքը, ալ ի՞նչ ընեմ արեւը» եւայլն եւայլն, ինքն ալ աս վերջին համարին արձագանգ կ'ըլլի հետեւեալ արտասանութեամբ, քմածին նշանակով մը.)

Ալ ի՞նչ ընեմ տնակը,

Ալ ի՞նչ ընեմ գաւակը,

Ալ ինչո՞ւս պէտք կնիկը,

Ալ ի՞նչ ընեմ պագիկը,

Ալ ի՞նչ ընեմ խոխ Հաւուկ, **)

Ալ ի՞նչ պէտք էր գաւաթը:

(Պատուհանին քովէն մէկ կողմ կը հեռանայ, ձեռքը ետեւը կը կապէ, կը պտտի սենեակին մէջ, խռովածի լուրջ երեւոյթ մը ու ընդվզում մը իր ներքին ցանքէն:)

Բայց, շիտակ չէ՞ հապա, Վարդուկ, ի՞նչ պիտի ընէիր աս աշխարհքը աս ձեւերուն մէջ: Ուսկէ՞ պիտի հայէիր անոր, որ վայրկեան մը դուն ինքդ ալ բերնիդ մէջ մեղրին քաղցրը լմէիր, աչքիդ տակ ալ Վարդին կարմիրը երևնար:

Երբ Բաղդէկ ինէ առաջ եկեր, թառեր է հոս, ***)

ես ինչո՞ւ գայի, զիս ո՞վ նետեց ու փախաւ ասկէ: Բազէն ու ջրաքլորը կրնայի՞ն մէկ վանդակի մէջ ապրել, եթէ նոյնիսկ աս վանդակը, աս աշխարհքը ոսկիով, ադամանդով շինուածք մ'ըլլար:

Պարտական մը անսիրտ պարտատիրոջ մը հետ, անոր շունի թաթերուն տակ, միևնոյն՝ աշխարհքը ու միևնոյն քաղցրին մէջ, ըսէք, խնդրեմ, եղաւ մի այսպէս, մի է ան աղւոր բանը, որ կայ եղբւր ան արեւին ու ան կապոյտին տակ:

(Դարակին մօտը գաւաթմըն ալ բերանը լեցնելէ յետոյ) Ճիշտ հի-

*) Ժողովրդական ոճով ոսկի կը նշանակէ:

**) Գինիի տեսակներ, գինին արտադրող գեղերուն անուններովը:

***) Աշխարհքը:

մայ, եթէ ծով մը ըլլէր առջեւ, ես զիս անոր մէջ սատկած դիակի մը պէս պիտի նետէի: Գինձի մըն էր, խենթացած մըն էր, պիտի ըսէին,—Թող ըսէին:

Բաղդիկ ալ չի համբերեր: Բաղդիկ, հիմայ ալ, կը սպառնայ, կը պահանջէ որ աղբօրս բեռն ալ դնէ ուսիս:

Աղէկ ա, ու ան մեր աղբորտաքն ալ իրաւունք ունի կ'ըսէին, աղէկ ա: Տուն դառնամ հիմա ու աս աւուր հեքիաթը պատմեմ խեղճ կնկանս (Պետերը կը յարդարէ, ինքզինք կը շիտկոտէ, կ'աշխատի լուրջ երեւոյթ մը տալ դէմքին, դարակը անգամ մըն՝ ալ կը բանայ, գաւաթ մըն ալ... ու կը մնկնի):

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

Վարդուկ իր տունը

Վարդուկ, Գոհար

Գոհ. Միշտ ուշ, միշտ ուշ (նազանք):

Վարդ. Խօսք մը որ շատ կարճ կը կապես, Գոհար (տրալ-փրալ ու անձկութիւն):

Գոհ. Ի՞նչ հապա, ալ ի՞նչ ըսէի, մարդն ան դուրսը կուրուած սիրականին ալ հանդիպի նէ մէյ մը էտին, տունը կը հայի:

Վարդ. Միրական... բերանդ ալ կը բացուի, բայց... Կնիկ էք ախրը: (Բռնաղբօս զուարթութիւն) Եթէ քեզնէ պաղած ըլլելուս կը կասկածէիր, անգամ մըն ալ տէրտէրը կը բերէինք:

Գոհար. Ի՞նչ ալ ըսեմ, վրաս կը խնդաս:

Վարդ. Դուն ալ իմ հէննէքներս սխալ կը հասկնաս, Գոհար, գործիս կու գամ որ վրադ լայի:

Գոհ. Ձի հասկցար միտքս...

Վարդ. Հասկցայ, ինդ՜ր չէ, խնդալէ առաջ, երեսէս խնձոր մը խած կ'ըսես. բայց...

Գոհ. Ճար ճամբայ ալ կ'ընէ (էրկանը աչքին մէջ սիրովառ նայուածք մը):

Վարդ. Ձէ, անուշիկս, հիմա, իրաւ որ, ի՞նչ ալ ըսէ բերանս, այն չէ սիրտս:

Գոհ. (Փափուկ) Միայն թէ երդումդ կը պակսի:

Վարդ. Ճշմարիտ կ'ըսեմ, որ աս օր սիրտ չունիմ երբէք:

Գոհ. Ի՞նչ...

Վարդ. Երէկ ալ, աս օր ալ սիրտս մէջէս հաներ՝ տեղը
փշոտ ողնի մըն են դրեր:

Դոհ. Անցածներն ալ օձի, կարիճի վրայ կ'ըսէիր:

Վարդ. Աս օրերը շատ գէշ, շատ քայքայուած:

Դոհ. Օր մ'ալ ուրիշ բան չ'ըսիր:

Վարդ. Բանի ան գրողը ողջ էր, Բնչ կը յուսայիր:

Դոհ. Բերանը համ առաւ, ինչո՞ւ չէ, Թոյլ մարդուն հետ
Բնգոր կը վարուէին:

Վարդ. Թոյլ մարդ... մէյ մը երեսիս նայէ: (Նրսիս դաժան
ծամածութիւն մը կու տայ) չը՞մ'մ'մ... (զլխի յոխորդ երերկումներ):

Դոհ. Անանկ բաներ կ'ըսես ո՞ր... (էրկանը թոյլ հողիէն հասկը—
ցող կնոջ մը յուսահատութիւնով):

Վարդ. Իմ ըսածներս մէկ կնիկ չի հասկնար, ալ երկուքը
չեմ գիտեր: Դուն մէյ մը ան շիշն ու գաւաթը...

Դոհ. Ձի կայ, չի կայ:

Վարդ. Ամեն օր ատ խաղերը կ'ըսես (քծինք):

Դոհ. Հիմա ջուրին տեղն ալ կը խմես (տրտունջ):

Վարդ. Պուտ մը, կաթ մը, դուն մէյ մը շիշը: Բայց...
Գոհար, դուռը (ցնցումներ), սուս... (դուռը կը զարնուի. եկողը Բաղ—
դիկն է):

Դոհ. (Պատուհանէն նայելով, ածապարաններ, քրթմնջիւն) Ա՛ն
է, ան շուտեկը:

Վարդ. Դուռը երեսին հերակցուր, հոս չէ ըսէ. աս ալ
այսօրուան տեսելիքնիս:

Ու շատ, շատ տակաւիւն:

Դոհ. (Դուռը անգամ մըն ալ կը զարնուի, Թար, Թար, Թար. Դո—
հար տաղնապի մէջ) Ձեմ կ'ընար, երեսս չի բռներ. դուն գնա, դուն
բաց (դուռը անգամ մըն ալ կը զարնուի):

Վարդ. Ամօթ է, Գոհար, մարդը Բնչ պիտի ըսէ (Շփոթած.
Վարդուկ, սենեակին մէջ ինք զինք պահելու տեղ մը կը բնտրէ):

Դոհ. Սիրտս, սիրտս... (ցաւատանջ դէմք):

Վարդ. Հիմա կը խոստովանի՞ս, Թէ ինքդ ես Թոյլը:

Դոհ. Իրեկուճնով Բնչ ունի, գիշերն ալ չեն Թողուր:

Վարդ. (Ընկնուած) Բաց, բաց, Թող կ'ուզէ ոստիկան ալ
բերէ, զիս է բնարածը: Անամօթ մարդէն փախիլն ալ խոհեմու—
թիւն է, Գոհար: (Վարդուկ անմիջապէս սենեակին մէկ կողմը, անկող—
նարանին *) վարագոյրին ետեւը կը պահուի: Դուռը բացուած է, ու Բաղ—
դիկ սենեակին դռանը շէմքին վրայ):

*) Անկողնարան—միտենտերէ: Սենեակին պատին մէջ մեծկալ պատու—
հանի ձեւով տեղ մը, ուր առտու իրեկուն անկողինները կը ծալուին, կը տեղա—
ւորուին: Ան անկողնարանը առջեւն վարագոյրով մը ծածկուած կը մնայ:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

Բաղդիկ, Գոհար

Բաղդ. (Խոժոռած ու վէս) Դուռընիդ զարնելէ առաջ հաղորդ առնելու է:

Գոհ. (Սենեակին դուռը բացած՝ Բաղդիկը ներս հրամցնելու յարգանքի մը մէջ) Ուշ լսեցինք, էֆէնտի:

Բաղդ. Աղբատին հարցուցեր են. «Դո՞նչ կ'ընես որ տարին վրայէդ կ'եւլայ», «ցորեկը գիշերի կը փոխես», ըսեր է... Համ-
չածնէր. (շեշտ) ճւր է խլեղդ (Վարդուկը ականարկով):

Գոհ. (Մեղմ) Չեմ գիտեր:

Բաղդ. Յորեկ կը պահուի, գիշեր կը պահուի, օր մըն ալ վերջապէս ես զինքը պիտի պահեմ...

Գոհ. Հրամեցէք ներս, էֆէնտի, աս օր ալ մեր շեմքը ըլլի ձեր շուքին տակ (փաղաքշանքներ):

Բաղդ. Ատ լեզուընիդ, ան, ատ գլխէ հանող լեզուընիդ: (Ներս կ'անցնի, կը նստի անկիւն մը, լիբը ընկողմանում, ծառային տու-
նը եկող տէր մը կարծես, ուր միայն աղախինը գտնէ):

(Գոհար լալակը կէս մը երեսին քաշած՝ Բաղդիկին խոնարհ ձեռք-
պահով մը բարի գալուստի յարգանքը կը յայտնէ, մարդը աս քաղաքավա-
րութեան չի սլատասխաներ):

Ե՞րբ ելած է տունէն:

Գոհ. Երէկ ալ, այսօր ալ տուն չէր մտեր:

Բաղդ. Դուրսը ի՞նչ...

Գոհ. Քիչ մը ցորեն գտնեմ, կ'ըսէր, աղօրիք խրկեմ:

Բաղդ. Կ'ըլլի ես, անանկ գորեխին անանկ աղբանոց:

Գոհ. Աս մէկ-երկու տարին էր որ ետեւէ ետեւ Վսե հաւու-
ձէն լսեցինք, էֆէնտի: Աղբարը մեռաւ, ինք մենակ մնաց,
ձեռքն անցուցածն ալ մէկը երկուք չէր ըլլիր:

Քիչուր ալ չենք վերջապէս:

Բաղդ. Հայրն ալ իրեն քիչ չէր որ ձգեց: Մարդ թող ըլ-
լէր (յոխորդ):

Գոհ. Ատի իր ձեռքն էր, կը կարծէք: Դժբաղդութիւն ը-
սածդ դուրսէն ներսը տասը տեղէ կը մտնայ, վերջը անգամ մըն
ալ դուրս ելլալու համար ասեղին ծակն ալ չի գտնար:

Բաղդ. Պօսք շատ ունիք քովերնիդ. խօսք՝ որ ալ ի՞նչ
ըսեմ:

Գոհ. Աղբիւրը երթաս... աղբիւրը ցամբած կը գտնես, ձեռ-

Քրդ կը նայիս, ձեռքիդ կուժը կոտրած է, տունը՝ հոն ալ կը-
բաղ ընկած:

Բաղդ. Ըսել է՝ զիս ձեզի Աստուած է եղեր խրկողը:

Գոհ. Շնորհակալ ենք, Աստուած կեանք տայ:

Բաղդ. Բայց չէ՞ որ անանկ բան մըն ալ ես զգալու էի
իմ մէջս: Մարդավարութիւնը մէկ կողմէն չըլլիր: Ես դեռ բան
մըն ալ ան մեռածի հաշւէն կ'ուզիմ:

Գոհ. Ձեմ գիտեր, էֆէնտի, ես ատ հաշիւներէն չեմ հա-
կընար, միայն ան է միտքս մնացածը, որ՝ պարտքերնիս ան-
ցածները փակեցիք կ'ըսէր, շատ ալ քէֆով կ'երևար:

Բաղդ. Խաբեր է, խաբեր է, կամ հէնց կարելի է քու
կուրծքդ նախշեր է, որ դուն ալ իրենք...

(Հարսը ամնչած կը լռէ ու կը դառնայ մէկ կողմ՝ օրանին պզտիկը
ծծցնել: Կռնակը Բաղդիկին, քովնտի նստուածք):

Ձեա խօսիւր (Պզտիկին մայրը աս նստելու դիրքով աչքը անթարթ
անկողնարանին դին կը պահէ ու կը վախճայ թէ՛ մի գուցէ այն կողմէն
դէշ անակնկալ մը դուրս գայ):

Գոհ. (Խեղդով ախ մը միայն, լռութիւն):

Բաղդ. (Ձայնին կասկածելի կերէրում մը տուած)

Մանչ է, աղջիկ է պզտիկդ, քանի՞ տարուան:

Գոհ. Վարազայ խաչին տասն ամսու կ'ըլլի. մանչ, մանչ:

Բաղ. Ասդին մէյ մը, երեսը տեսնեմ: Քիչ մը առաջ
գործ, վաստակ չընէր, կ'ըսէիր:

(Կնիկը աս կոշտ ակնարկութիւններէն սաստկապէս վրդոված ու
աճաբել, լուռ, անշարժ դեռ նոյն դիրքին վրայ նստած կը մնայ):

Հոս բեր, ըսի, աղւոր տղեկ մը կ'երևայ:

(Գոհար՝ դժգոհանքով, վեր կ'առնէ պզտիկը ու Բաղդիկին դէմ կը
տանի):

Գոհ. Երկու օր է, հիւանդ է պզտիկս:

Բաղդ. (Պզտիկին երեսները մեղմով մը կը սեղմէ):

Աղւոր է, աղւոր է, աչքերը մօրը, քինթն ու ճակատն
ալ հօրը: Անհունը:

Գոհ. Յովսէփ:

Բաղդ. Հօրդ անունը (Մտերիմ ձեւեր):

Գոհ. Հրամբ ես, ըսի որ հօրս անունովը կանչենք:

Բաղդ. Մահտեսի Յովսէփ, ինչ շնորհքով մարդ: Երուսա-
ղէմ երթալուն զիս հետը տարած էր, այնքան հաւնեցաւ ընա-
ւորութեանս, որ մէկ հատիկ աղջիկ մը ունիմ, կ'ըսէր, ճեղ
տան վրայ բերեմ: Աշխարհքն ինչ զարմանալի:

Հիմայ ինչո՞ւ աս գիտորին դէրդը քաշէր: (Գոհարին
տղեկը անզամ մըն ալ իր գիրկը կ'առնէ ու կը պազտոտէ զայն:

Գոհար ատ ատեն անգիտակից հառաչանք մը կը վրիպեցնէ հոգիէն)։

Մեծցիր, տղաս, մեծցիր, չէ նէ, վաղը պարտատէրը կուգայ, կամ քեզ կը փախցնէ կամ մայրիկը։

Գոհ. (Յոգնեալիկը Բաղդիկի ձեռքէն իր գիրկը կ'առնէ ու ջանք մը կ'ընէ որ դիմացինին վերաբերուելու կերպը փոխէ) Ի՞նչպէս է Լուսիհանըմը, էֆէնտի, ալ առջի պէս շատ ժամ չերենար։

Բաղդ. Լուսիկն ինդժիր պիտի ըլլէր. եղ կ'ուտէ, արին կը փսխէ։ Ասանկ երթայ, կամ պիտի թողում ազատիմ, կամ ուրիշ մըն ալ, թող երկուք ըլլէին, հաց չի կար ուտելու, թէ՞ ջուր չի կար խմելու։

Գոհ. Հիւանդ չէ Աստուծով։

Բաղդ. Անոր ոչ հիւանդ ըլլիլը յայտնի է, ոչ ողջութիւնը, միայն, գիտեմ՝ թէ հոգին հաւատքը աղջկան աուեր, զիս ալ վարի դռնէն կը դարձնէ։

Գոհ. Փեսան եկեր է, ըսին, աչքերնիդ լոյս, Նազուկն ալ օրը լմացեր է արթըր։

Բաղդ. (Չոր-չոր) Եկեր է, լմացեր է...

Գոհ. Հանրմն ալ մի մեղդրեր, էֆէնդի, մայրերը իրենց կարգելիք աղջիկները, վերջին օրերով, ալ միտաֆիւր կը ճանչընան։

Բաղդ. (Ինքնին երկար հետաքրքրուողութենէն նեղուած) Կ'ըլլի Աստուծով, կ'ըլլի, կ'ըլլի։ Փեսին ալ խերն անիծեմ, մօրն ալ, աղջկան ալ։

Գոհ. Ասանկ կ'ըսէք որ հարսնիք չի կանչէք։

Բաղդ. Հարսնիք... կու գայի՞ր ըսել է։

Գոհ. Ինչո՞ւ չէ։

Բաղդ. (Սիկառ մը փաթեցնելու մէջ) Թող ան օրը գայ, տեսնինք։ Բաղդ ունենայիր նէ, աղջիկ, չէր դառնար իշուկդ, ագիւր կը տնկէր, ան ատեն երկու հարսնիքը մէկտեղ կ'ընէինք։

Մեղքս կու գաս, աս խեղճ պատին տակը այժն ալ չի լուսցներ *)։

Գոհ. (Սոսկալի հոգեբանութեան մէջ տապալկելու վիճակով, պզտիկին օրանին շուրջը կ'ուզէ զբաղում մը դռնել, բան մը չունենալով, ծաղը կը հատնի, պզտիկին երեսը կը ծածկէ, որ քնանայ) Մեղայ, մեղայ... (կոկորդէն ցած ձայն)։

Բաղդ. Մա Օսէփիկդ անգամ մըն ալ... ողորմած հոգի տէտէին խաթրն ալ **) տեղը դնենք։

*) Ըսել է, այժն ալ հոս գիշեր չի կընալով անցնիլ՝ կը մնանի։

**) Անգամ մըն ալ անոր հաւին յիշատակին համբուրենք։

Դո՛հ. (Համարձակութեան լարուած) Քնանայ պիտի չէ՞:

Բաղդ. Քիչ մը... Թող նորէն...

Դո՛հ. Հիւանդ է, չարչտկելու չի գար. (Մէկ կողմ) Ի՞նչ քէնց *) մարդ, ի՞նչ աներես:

Բաղդ. (Իր հրամանները Դոհարին քամակէն կը լսցնէ, որը արդէն իր կռնակը ան մարդուն կողմը կը պահէ):

Ձի լսեցի՞ր, խաթհն... Դոհար խաթհն, չէ նը, էս հող գամ (Ոտքի ելած դէպի օրանը շարժում մը, առանց հաւանութեան երեխային մօրը, անգամ մըն ալ կը համբուրէ պզտիկը: Մայրը ինք զինք մէկ կողմ կը պահէ, նստած: Մարդը անոր զխտուն վերել կեցած, ոտքի վրայ կը խորհի, կրնայ ան մօրմէն ալ համբոյր մը խել):

Պատահութիւնը անստգիւտ թէեւ, բայց Դոհարի տրամադրութեան վերայ կը կասկածի: Բոլորտիքը նայուածքներ: Բոլոր այս ժամանակը Վարդուկ վարազոյրին ետեւէն կը դիտէ աս մարդուն շարժուկացքը, վարազոյրին մէկ խշտած ծակէն):

Ձեր տունը եկողին սուրճ մը... հրամցնելու... ես ատոր համար ոտքս կը քաշքշեմ... (երկչոտի ծայն որ կը թրթռայ):

Դո՛հ. Մինակ ատ էր պակասը (միշտ առջեւը նայելով):

Բաղդ. Քիչ մ'ալ սպասէ՞ք արգեօք...

Դո՛հ. Վահը, վահը (սուր կշտամբանք):

Բաղդ. Երթամ (կը դողայ մինչեւ շրթունքը):

Դո՛հ. Դուք գիտէք:

Բաղդ. Պզտիկը շուտ կը քնանայ, խելօք է...

Դո՛հ. Ձի քնանայ որ հօրը հաշիւը ըստկէ:

Բաղդ. Հա, միտքդ մնար որ ատ հաշիւներուն վրայ դուն խօսիս էրկանդ:

Դո՛հ. Կ'ըսեմ, աղէկ...

Բաղդ. Ըսէի, որ էֆէնտին մինչև տունը եկաւ քեզ բնտըրեց, ալ չի համբերեր:

Դո՛հ. Աղէկ...

Բաղդ. Եթէ ոչ՝ բանտ... վեսսէլլամ, ալ մէկը գիս չպիտի մեղդրէր:

Դո՛հ. (Արագ ու սուր) Պահ մ'ալ թող բանտը ըլլի տեղը, անոր համար աս տունն ու ան բանտը ի՞նչ տարբերութիւն...

(Բաղդիկ ինքնիրենը համարձակութիւն կու տայ—յուսահատ աս խօսակցութեան ելքէն—հարսին զլուխը մէկէն իր թեւերուն մէջ կը սեղմէ, համբուրելու ճիգեր մը, էրիկը յանկարծ վարազոյրին ետեւէն դուրս կը

*) Քէնց կ'ըսեն ան հաւերուն կամ թռչուններուն, որ մարդոց շատ ընտանի, կը քշես ալ՝ չեն երթար, կամ կ'երթան ու նորէն կը դառնան աներեսութեամբ մը:

խոյանայ ուժով ոստիւնով մը ու կը սեղմէ պինդ մը ան սրիկային շնիքէն, որը աս անակնկալին ահագնութեանը անձնատուր կը պոռայ միայն):

Բաղդ. Վարդուհի, Վարդուհի (խորունկ հոր մը ինկողի ծայնով, վրայինէն գծութեան կող կ'ընէ: Վարդուհի չուզէր լսել ու միշտ հարուածներ: Կինը ձեռնպահ կը մնայ, Վարդուհի վարկեան մը կնկանը անտարբերութեանը համար կը փոփոխէ: Բաղդիկ երեսին վրայ ձգուած՝ շարժում մը ընել չի կրնար):

Վարդ. Թաւը բեր, (դէպի կինը) սաւերը, շամբուրը, որ... (բան, բան, բան):

Բաղդ. Վարդուհի... (Վրայինին թեւերէն ծողոպրելու ջանքեր, թոթորուտութիւն, երբեմն ձեռքն ազատելով ապտակներ վրայինին):

Վարդ. Վարդուհի չի կայ հոս, Բաղդիկ, Վարդուհի վաղը պիտի գայ... (Հեւքեր: Անգամ մըն ալ Բաղդիկ կոնակին վրայ փռելով գետինը, Վարդուհի անոր կուրծքին վրայ կը նստի, ձեռքերը անոր վիզին վրայ խեղդողի փորձեր) Կը լսեմ, վաղը պիտի գայ, թո՛ւ... (երեսը կը թքնէ):

Բաղդ. Անխղճութիւն է, պէպախտութիւն է. թող տուր...

Վարդ. Ի՞մա (երեսին շաշող ապտակներ). ըսէ, ի՞մա անխղճութիւն (հարուած մըն ալ):

Բաղդ. (Շունը կտրելու աստիճան) Ա՛լ հերիք է, վեր ել, իշուքիւն չուզեր (տրտալ):

Վարդ. Ի՞նչ, քիւղի, քու կնիկդ հասկցար, որ «ձեռք» վըդ թէսլիմ ըրեր ես:

Բաղդ. Հա, տղաս. հա, հա (յուսահատի աւաղ):

Վարդ. Ու հիմա ալ դուն ինքդ ուրիշին պատիւը թալլես... Ճշմարիտ կ'ըսեմ, քեզ հիմայ կառավարութեան պիտի յանձնեմ. Գոհար, հաստ պարան մը, ամեն բան հիմայ պիտի լինցնեմ:

Գոհ. (Վարեկցողի շունչով) Ալ հերիք, մարդ, խեղճ ես:

Վարդ. (Դաժան նայուածք կնկանը) Հերիք:

Բաղդ. Գթութիւն... Վարդուհի, կո...դերս: Բանը գէշ կ'երթայ... կը մեռնիմ:

Վարդ. Քեզ հիմա աղբօրս քով պիտի խրկեմ, անոր հետ տեսնես հաշիւդ: Մեռելը մեռելին հետ, ողջը ողջին հետ:

Բաղդ. Հաշիւ—չունիմ, չունիմ (Բաղդիկ իր աջ ձեռքը կ'ազատէ ու զրպանէն թուղթ մը կը հանէ, Վարդուհի առաջը կը նետէ) Աս է մուրհակդ. վերցնուր, ձեռքովդ պատուէ. հաշիւ երբէք:

Գոհ. Քը, թող մարդը, կ'ըսեմ, ալ ի՞նչ է ուզածդ, փորձութիւնը մի՛ մեծցնեմ:

Բաղդ. (Վարդուհի կամաց-կամաց վրայէն վեր կ'ելլայ. Բաղդիկ իր ինկած դիրքին մէջ անշարժ կը մնայ վայրկեան մը, յետոյ սծափած իր-

Յէ՛, կը շիտկոտուի, աչքը գետինը թղթի կտորին վրայ կը հայի: Թուղթը առնէ Յէ՛ չառնէ): Հաշիւ՝ երբէք... Միայն թէ մէկ խնդիրք ունիմ...

(Լուռ թիւն. պատասխան տուող չըլլիր): Գիտէ՞ք ինչ է... (Առանց տան տիրոջ երեսը նայելու: Էրիկ կնիկ ոտքի վրայ մարդուն ըրածն ու ընկերները կը դիտեն պաղարիւն կեցուածքով. լուռ թիւն. նորէն չեն պատասխաներ) Մարդ չիմանայ աս եղածները:

(Ամացողի շուարքներ):

Դո՛հ. Մենք մարդու չենք ըսեր:

Բաղ. Մեծ քարերն ալ, էհ, ձորն ի վար կը գլուին...

Վարդ. Մենք մարդ ենք, մարդ, աղքատ, բայց ոչ անպատիւ (մուրհակը գետնէն վեր առնելով Բաղդիկին երեսին կը նետէ). մա, վեր առ մուրհակդ ու դուրս ելիր. մեր խնդիրքն ալ աս ըլլայ որ աս օրուան աս վճարը թեւլիմ գրես:

(Բաղդիկ մուրհակը դարձեալ գետնէն վեր կ'առնէ, զրպանը կը դնէ ու կորազլուկ դուրս կը սողոսկի. աս պահուն Վարդուկին աղբօր կնիկը ու տանը սլաքիկները վրայ եկած, գետնին քծքծուածքները կը յարգարեն...)

Բայց, մի՛ մոռնար, էֆէնտի, թեւլիմ գրես:

(Գացողին ետեւէն որ կը լսէ ու չի լսեր) Հը հընն... (դէպի կինը) Հասկցամը աղադ:

(Վերջ Բ. արարուածին):

ԹԼԿԱՏ

Է Լ Ե Փ Ի Ա.

Լոյսն է դողդոջում, հանդշում արեգակ,
Եւ անուրջների անյատակ ծովից
Ոսկի կայմերը սահող յիշատակ
Թողնում են միայն իրանց ետեւից:

Իջնում է մութը—երազ և անդհոր.
Մատաղ կրծքերում տըրտի կայ ուժգին.
Սիւքն է շշնջում և մեղմիկ օրօր
Կարդում է տանջուող մարդկանց սրտերին: